

Dagliglivet på Lekum for femti år siden

Av Eldbjørg Skaug

Reidun Fiskerud var hushjelp hos Hulda Jølsen fra 1956 til 1961, og hun har mangt og mye å fortelle om en jobb som har satt spor.

Reidun var 16 år da familien flytta til Eidsberg. De kom fra Starum på Toten, der faren var salmaker, et yrke der mange ble overflødige ettersom traktoren overtok for hestene. Reidun far blei fjøsmester på Hjelmark i oktober 1956. En dag han var i butikken hos Smestad på Høyendal fikk han høre at fru Jølsen mangla hushjelp, og han gikk dit og ordna jobb til dattera si. – Reidun forteller om det første møtet med Hulda Jølsen:

«Ved sekstida samme kvelden sto jeg på trappa på Lekum og banka på, og fru Jølsen kom ut. Jeg blei faktisk litt redd da jeg så ho, stor, myndig, svartkledd, litt lut, ikke blid. Men jeg kom meg inn på kjøkkenet og preka med ho. Og det første ho sa var at jeg skulle få 150 kr måneden, jobbe fra 7 til 18, men hjelpe ho med kveldsstellet før ho la seg klokka 21. Det første jeg skulle gjøre, var å fyre opp i soverommet hennes, og jeg blei tatt med opp trappa og vist hvor hennes og mitt rom var. Så da var det bare å gå i gang, og så blei jeg på Lekum til 1961, da jeg gifta meg.»

Husstellet på Lekum var tungvint som på garder flest i etterkrigstida. De hadde innlagt vann til utslagsvasken på kjøkkenet og vedfyring i alle rom: to kjøkken, et lite og et stort, dagligstua, der fru Jølsen satt, og soveromma. Sju

Reidun med Sophie, Monas datter. Mona var gift med Ingeborgs yngste sønn, Carl Erik. Bilde utlånt av Reidun Fiskerud.

sekker ved bar Reidun inn hver dag og fyrte rundt. Arbeidsdagen var sånn: Opp klokka sju for å fyre, varme vann og bære opp til frua, lage frokost, banke på døra til dagligstua og si fra at frokosten sto på bordet. Så spiste de sammen ved kjøkkenbordet. Der fikk hun beskjed om dagens program. Handle, lage middag til kl. 12, ordne med kaffe og smørbrød eller vafler hvis det kom gjester på ettermiddagen, kveldsmat kl. 18, fru Jølsens kveldstell før kl. 21. Reidun varma og bar opp vann til vaskestellet på soverommet, vaska fruen og hjalp henne på med nattkjolen og til sengs. Det ville vel vært hjemmesykepleierens

jobb i dag. Fru Jølsen hadde et langt og mangfoldig arbeidsliv bak seg. Hun hadde vært med ute på jordet når det trengtes, stelt den store hagen alene i alle år, tatt seg av tre barn, vært aktiv både i menighetsarbeid og flere andre foreninger, holdt søndagsskole og dro i gang tre korps, satt i kommunale verv og kjørte med hest og kjerre rundt og hjalp nødstilte. At hun var sliten da hun var 84, er høyst forståelig.

Den nye hushjelpa fikk allsidige oppgaver: kammerpike, husholder, renholder, kokke og selskapsdame. Hun var alene om alt. Fru Jølsen var utrygg til beins, og hun gikk aldri alene fra garden, så Reidun var med henne til dokteren, på møter i Santalmisjonen og andre misjonsmøter, til kirka hver søndag, på besøk til Lilly Gulbranssen, født Haneborg, på Hobøl.

«Jeg måtte væra med overalt, og da lærte jeg menneskene å kjenne», sier Reidun. «Det var ikke sånn at døm som kalte seg kristne, var noe bedre enn andre. Men fru Jølsen var alltid nøytral. Ho ba for maten, leste i Bibelen hver dag, sa aldri noe stygt om andre. Ho var ei alvorlig og trist enke. Ho kalte meg alltid Lille Reidun, som et kjælenavn, og var snill mot meg. Da jeg begynte å spille håndball, la ho seg tidlig så jeg rakk kveldsstellet før jeg gikk.

Til å begynne med var hver dag en utfordring for meg, og den kunne komme brått: I kirkedøra kunne fru Jølsen snu seg og si at ho hadde invitert presten med familie på søndagsmiddag etter kirka. Da var det bare å forte seg hjem og ordne opp: springe ned i fryseriet på mølla etter grønnsaker, ned i kjelleren etter hermetisert kjøtt eller kjøttkaker, skrelle poteter og lage

maten, dekke bordet pent med hvit duk og servise, og være ferdig før klokkene ringte ut, og det var et lotteri hver gang om det var nok mat til alle, for jeg visste ikke hvor mange som kom.»

Den første vinteren fikk Reidun lære seg fru Jølsens livsrytme og tilpasse seg hennes forventninger. Men så kom mai, og da kom dattera, Ingeborg Mannerheim, hjem, og da blei livet på Lekum snudd opp-ned, for Ingeborg trengte også hjelp, og hun hadde egne rutiner og ønsker.

Hagearbeidet i den gamle renessansehagen

Ingeborg Hjorth, gift med grev Mannerheim, bodde i Finland om vinteren og på Lekum om sommeren. Hun ble skilt fra mannen i 1930-årene, hadde tre barn; Carl Gustaf, Lillemor og Carl Erik. De flytta til Eidsberg da krigen brøt ut i Finland, men dro til Sverige da krigen kom til Norge. Etter krigen var hun alltid på Lekum om somrene. Hennes store oppgave og lidenskap var hagen. Der dyrka hun grønnsaker, stelte staudebeda og blomster. Hun jobba i hagen hele tida hvis hun ikke skulle bort. Særlig gulrøttene var hun nøye med, tok dem opp som minigulrøtter, pakka ned og frøs både dem og finknust spinat så de hadde nok vinteren igjennom.

Reidun blei gartnerlærling under ei kravstor og impulsiv dame. «Jeg fikk aldri gjort meg helt ferdig med noe, for mens jeg klippa plenkantene mot grusgangen etter ei snor mellom to pinner, kunne ho be meg komme og hjelpe henne med å luke, og når jeg var ferdig der, var det noe annet, og da hadde ho flytta pinnene! Ho gikk i

Med Jølsenfamilien på trappa mot hagen Foran fra venstre Mona og Ingeborg Mannerheim Bak Reidun også kjent som Fifi), ukjent barnepike for Monas datter, fru Hulda Jølsen Bildet utlånt av Reidun Fiskerud.

butikken og handla hver dag, nøyaktig det vi trengte, og jeg holdt på ute til jeg måtte inn og lage middag. Etter middagen sa ho: «Du kan gå ut og fortsette i hagen, du, lille Reidun, jeg tar oppvasken, jeg, for da hviler jeg meg.» Så var det ut i hagen igjen. På ettermiddagen gikk grevinnen ofte bort på besøk, og da måtte Reidun fortsette. Om det kom gjester, måtte hun avbryte og ordne med kaffe og vafler eller brødkiver med skinke og speilegg på verandaen. Mange kom på besøk sommerstid, og livet var travelt. Ingeborg solgte rips og solbær, og Reidun plukka og serverte dem som henta bæra. Hagen på Lekum var dobbelt så stor som nå, med grusganger, lysthus og store trær som felte masser av lauv. Det var ikke grenser for hvor mye lauv jeg raka om høsten!»

Hjemmet på Lekum var preget av en noysom holdning og krevde innsats av

alle, det var ikke noe luksusliv hverken for fruer eller medarbeidere. Ingeborg overtok administrasjonen av Reidun så lenge hun var der. Hvis det regna, skulle hun pusse vinduer, for da kunne hun ikke jobbe i hagen. Hun laga lister over ting Reidun skulle gjøre mens hun var på besøk hos venner i Oslo eller annetsteds, i godt og dårlig vær under vintertida, og blei uglad da Reidun ikke hadde rukket det. «Jeg skulle få ei krone for hver mus jeg fikk i fella om vinteren, og skreiv opp alle, men da jeg nådde 102, sa ho at nå trengte jeg ikke skrive opp flere. Jeg fikk 102 kroner da ho kom.» Men takk være grevinnen og Reidun blei hagen holdt i stand på beste måte og museplagen overvunnet.

Et gjestfritt hus

Nils Onstad skulle komme på besøk, og han skulle få pir til middag. Den lå på vent på det kjølige stabburet. Fru

Jølsen hadde vært der inne og glømt å lukke døra, og da fisken skulle stekes, hadde katta dratt den utover sanda på gårdsplassen, halvspist og fæl. Krise! «Vi får ta spekeskinke og speilegg», sa Reidun. «Nei da, jeg har vaska og rensa fisken, jeg», sa fru Jølsen. De to sto hverandre bi. Skipsrederen fikk et fint måltid.

Bare ved de helt store anledningene ble det kokt og bakt storfint, og da kom Dagny Fiskerud og kokkelerte. Da var storstuene i bruk.

Hun var også fast hjelp på storvaskdagene, da alt av sengetøy og duker skulle tas. Det tok Dagny og Reidun to dager i bryggerhuset, som lå i enden på forpakterboligen i den gamle tingstua tvers over veien. Den første dagen kokvaska, skrubba og skylte de i elva og hengte duker og sengetøyet opp inni bryggerhuset, den andre dagen rulla de tøyet. Alt var hvitt, stivt og tungt å handtere, men fint blei lintøyet. «Det var ei stri», sier Reidun. Dagny var den eneste ekstrahjelpen de hadde.

«Da Ingeborg blei 60 år i 1957, hadde de stor fest med mange storfolk fra Oslo, advokater og skipsredere, til og med hoffsjefen var invitert, og alt fint folk i Mysen. Salen i annen etasje var festsalen. Den hadde lafta vegger, og mellom bjelkene tørt mosen ut, det så ikke bra ut. Vi prøvde å skjære vekk det verste, men det blei så stygt. Ingeborg fikk tak i store flagg, både svensk, finsk og norsk, og de skjulte det verste. Og så pynta vi med blomster fra hagen. Festen blei flott!»

Huset sto som det hadde vært da Huldas første mann overtok det fra bestefaren. Det hadde ikke blitt renoverert siden, golva skråna og vinduene var

Reidun Fiskerud, kallenavn Fifi, med en Bierstein, ei ølmugge fra Tyskland, som hun har fått av Hulda Jølsen. Foto Eva Tveter.

trekkfulle, for huset hadde sunket. Hovedbygningen hadde stort behov for oppussing, men det ble neste eiers oppgave. Bygningen var til alt overmål fredet, og Riksantikvaren måtte godkjenne alle endringer. Ikke rart at de to enslige damene ikke så seg råd med det.

Anders Haneborg på Svarverud var Huldas bror. Reidun skulle ta alle telefoner til huset, egen klokke i kjøkkenet varsla henne. En svært formell samtale med Haneborg fulgte før Reidun kunne gi beskjed til fruene i dagligstua. Hun måtte låse opp hovedinngangen når han kom for å slippe ham inn. Å bruke kjøkkeninngangen var uaktuelt. Sånn var det da.

Ellers hadde familien omgang med Gulbranssen sine på Hobøl og flere familier i bygda, og naboer stakk

innom, men det var mer uformelt. . Anemarie Knoph, Jølsens datter, var gift i Oslo og satt godt i det. Hennes mor var søster til Thor Heyerdahl. Begge kom på sommerbesøk, og det gjorde også Ingeborgs barn; Carl Gustaf, Lillemor og Carl Erik fra Sverige.

Hjorthfamilien har forlatt Lekum

Reidun ble godt kjent med dem på de seks åra hun bodde på Lekum.

Etter at Hulda døde i 1966 og Ingeborg i 1967, har Reidun vært kontaktledd mellom dem og hjemstedet. Hun har stelt Hjort- og Jølsenfamiliens graver på Eidsberg irkegård i alle år og gjør det ennå. Carl Gustaf skulle egentlig overtatt Lekum, men han ville ikke, og ingen andre heller, og da blei garden solgt til Thor Lundebø. Hvert år har de besøkt Reidun og familiens graver, og hun har stadig ontakt, nå med barnebarn og oldebarn.

«De er så snille mennesker, gir meg alltid et stort smil og en god klem når vi møtes, jeg får telefoner, brev og kort.» Hun har samla på alt og viser fram.

Carl Gustaf var som en bror for meg, han var verdens beste menneske! En kveld i oktober i 2012 fikk jeg for meg å ringe han, for det var ei stund sia sist. Han gikk med stokk den sommeren da

Reidun og Carl Gustaf Mannerheim, Ingeborgs eldste sønn, ved Hjortfamiliens gravsteder ved Eidsberg kirke. Bilde utlånt av Reidun Fiskerud.

han var her, og han var ikke bra. Vi preka ei stund, koselig som alltid, og han sa at han venta på noen venner som skulle komme. Morgenen etter fikk jeg telefon fra Lillemor. De hadde funnet ham død i stolen. Jeg var det siste mennesket han snakka med. Det er så rart å vite.»

Fra Reiduns samling av minner viser hun fram en sebra, designet av Lillemor for Arabia-fabrikken, en kunstgjenstand. En stor porselensbolle med sølvkant og en toliters flott dekorert Bierstein har hun fått i gave fra fru Jølsen. Hun har mange permer og album med prospektkort og bilder som Huldas barn og barnebarn har sendt. Hun viser meg også nekrologene over Hulda og Ingeborg. Alt er respektfullt tatt vare på. Også i år møter hun familien, for de besøker familiegravene, slekta på Hobøl og venner nesten hvert år.